

УДК 316.342.2+008

ЩЕНКО Олена, к. філос. н., доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СОЦІОСТРУКТУРНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ

Проаналізовано процес визначеності історичного змісту культури панівними соціальними практиками та відповідними їм структурами, зокрема їх специфіка в умовах переходу від станового суспільства до сучасного. Акцентовано увагу на цивілізаційній інтерпретації суспільно-історичного процесу.

Ключові слова: соціальний стан, соціальний клас, станове суспільство, феодалізм, капіталізм, соціальна структура.

***Ищенко Е. Социоструктурная обусловленность европейской культурной традиции.** Проанализирован процесс определенности исторического содержания культуры господствующими социальными практиками и соответствующими им структурами, в частности их специфика в условиях перехода от сословного общества к современному. Акцентировано внимание на цивилизационной интерпретации общественно-исторического процесса.*

Ключевые слова: социальное сословие, социальный класс, сословное общество, феодализм, капитализм, социальная структура.

© **Ищенко О., 2016**

96 ===== *ISSN 1727-9313. ВІСНИК КНТЕУ. 2016. № 2*

Постановка проблеми. Актуальність проблематики цього дослідження обумовлена суттєвими соціоструктурними трансформаціями суспільств постіндустріального типу. Невизначеність соціальної структури суспільств постсучасного типу призводить до принципового розмивання культурної традиції, що певною мірою зумовлює занепад форм суспільної свідомості, зокрема на дисфункцію моральних норм, оскільки вони починають втрачати відповідне їм соціальне представництво. Соціальні групи та інститути, які є відповідальними за відтворення культури, в умовах постіндустріального суспільства набувають іншого змісту або взагалі зникають з історичної сцени.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для цивілізаційної інтерпретації суспільних процесів завжди існувала проблема референтів національної культури. Один з фундаторів цивілізаційної парадигми німецький філософ та культуролог О. Шпенглер наголошував, що справжня історія культури починається з утворення двох привілейованих станів – вельмож та духовенства, які височіють над селянством та буржуа, адже, на його глибоке переконання, увесь смисл соціоструктурного процесу зосереджується виключно у цих двох станах, їх становій свідомості [1]. Інший представник цивілізаційного підходу, німецький соціолог, економіст М. Вебер, навпаки, саме буржуазії відводив надзвичайну роль у становленні сучасної європейської культури, зокрема у формуванні специфічної виробничої етики, що привела до економічного тріумфу західноєвропейської цивілізації [2]. Попри розбіжності у поглядах на суб'єкт історичного процесу усіх прихильників цивілізаційної парадигми об'єднує спільна ідея – визнання за культурою засадничої детермінанти суспільного розвитку, особливо специфіки політичного життя та економіки.

Відмову від виробничого контексту демонструє й низка вітчизняних науковців: І. Бахов, М. Головатий, В. Рижиков, С. Кримський, Ю. Павленко. Зокрема, сучасні українські філософи С. Кримський та Ю. Павленко [3] особливо наголошують на розмаїтті історичного процесу, у розгортанні якого неабияку роль відіграють духовні чинники, національно-етнічні традиції, творчий потенціал особистості тощо. На їх переконання, заснована на економічному детермінізмі періодизація всесвітньої історії на п'ять історичних формацій є сумнівною тільки через те, що першопричиною будь-яких змін в економіці, як і в інших сферах, є творча діяльність людей, на яку постійно впливають різноманітні складові реальності, зокрема, інформаційна база, моральні цінності, рівень комфортності життя та ін.

Мета статті – з'ясувати соціоструктурну зумовленість європейської культурної традиції.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження специфічності культури в умовах переходу від станового суспільства до класового є структурно-функціональний аналіз у поєднанні з дескрип-

тивним (оціночно-описовим). Загальнометодологічну основу становили методи: бібліографічний, історизму та критичного аналізу.

Результати дослідження. Представникам цивілізаційної парадигми притаманне скептичне ставлення до поширеного у соціальній теорії ХХ ст. формаційного підходу. Так, українські філософи С. Кримський та Ю. Павленко, відповідно до цивілізаційного критерію, пропонують своє бачення періодизації суспільно-історичного процесу, поділяючи його на декілька етапів: передцивілізаційні (пізньопервісні суспільства), які передбачають проходження двох стадій: родового ладу, репрезентовану "кровно-родовим, общинно-родовим" суспільством, та племінного ладу, до якого дотичні корпоративно-племінне та вождесько-племінне суспільства [3]. Тоді як цивілізовані суспільства включають стадії ранніх та зрілих традиційних цивілізацій, до яких належать станово-класові суспільства, а також модерні техногенно-міські суспільства у вигляді індустріальної макроцивілізації об'єднаного людства та глобально-інформаційної макроцивілізації інтегровано-регіонального людства.

Заперечення безальтернативності формаційного підходу є типовим для представників цивілізаційної парадигми. Так, на противагу термінам "рабовласницька" та "феодална" формації, С. Кримський та Ю. Павленко пропонують застосовувати термін "станово-класове суспільство". На їхню думку, поняття "феодалізм", наприклад, є доречним щодо явищ не соціально-економічного, а політико-правового плану, оскільки воно відображає специфіку політико-правової системи організації деяких докапіталістичних держав, що характеризується васально-сюзеренними відносинами і політичною роздробленістю країни. Відтак, якщо поняття "рабовласництво" визначає специфічний економічний уклад, і в цьому сенсі воно рівномасштабне таким категоріям, як "кріпосництво", "орендування" чи "наймана праця", то "феодалізм" можна зіставити з поняттям "централізована держава" [3]. Крім того, з точки зору зазначених авторів, ні "феодалне", ні "рабовласницьке" суспільства в їх традиційному історично-матеріалістичному розумінні не відповідають певному ступеню розвитку продуктивних сил, тобто головному марксистському теоретичному принципу виділення формації. Такої ж позиції дотримуються окремі представники постіндустріальної парадигми, зокрема Д. Белл, який, посиляючись на відсутність різниці між головним виробничим ресурсом за рабовласництва та феодализму, уніфікує їх поняттям доіндустріальної або аграрної формації [4].

Однак для марксизму розмежування між рабовласництвом, феодализмом та капіталізмом мало принципове значення, особливо у контексті питання про приватну власність. Наполягаючи на зазначеній типології, німецький соціолог, філософ, економіст К. Маркс підкреслював відносну економічну свободу селянства за феодализму порівняно з рабами періоду рабовласницьких деспотій чи з промисловим пролетаріатом у часи початкового накопичення капіталу. Він наголошував,

що феодальний спосіб виробництва заснований на сполученні великої земельної власності феодала чи земельного феода – "лену" з дрібним індивідуальним господарством селянина (раб власного господарства чи власності не мав, на кшталт раба його не мав і пролетарій). Самостійне селянське господарство за умов володіння селянином засобами виробництва, з одного боку, постало невід'ємною умовою реалізації феодального права на "ренту" – відробіткової ("панщина"), натуральної чи грошової додаткової праці, яку привласнював феодал, з іншого, – створило історичну передумову для його розвитку як окремого соціального класу як такої продуктивної сили, що вирізнялася правом власності. З цього приводу К. Маркс відзначав, що у всіх країнах Європи феодальне виробництво характеризується розподілом землі між найбільшою кількістю васально залежних людей. Могутність феодального панства, як і будь-яких інших суверенів, визначалася не розмірами їх ренти, а кількістю підданих, які вели самостійне господарство. Згодом це ж саме "панство" створило незрівнянно численний пролетаріат, зігнавши селян з земель, на які останні мали таке ж феодальне право власності, як і самі феодали [5].

Однак не всі прихильники цивілізаційної інтерпретації суспільно-історичного процесу відмовляються від формаційного підходу, зокрема від поняття "феодалізм", яке розглядають і в політичному, і в економічному значеннях. Втім, майже всім "цивілізаційникам" притаманна заангажованість тематикою соціальної структури в усталено-класичному – стратифікаційному розумінні цієї категорії.

Аналізуючи специфіку генези феодалізму країн Західної Європи, відомий німецький соціолог ХХ ст. Н. Еліас відзначає відсутність єдиної політико-правової системи та вражаючу децентралізацію західно-європейських суспільств феодального періоду. Феодалізація, на глибоке переконання німецького соціолога, є нічим іншим, як історичним процесом децентралізації влади, опосередкованого утворенням чисельних та нескінченно ворогуючих між собою "князівств", тобто, насамперед, є політичним процесом. Разом з тим, на думку Н. Еліаса, до виникнення та зміцнення центрального органу влади у вигляді абсолютистської держави феодалізація означала автаркію численної кількості політико-економічних одиниць. У своїй праці "Про процес цивілізації. Соціогенетичні та психогенетичні дослідження" Н. Еліас наполягає, що феодалізм означається, насамперед, "спадкоємним характером земельних володінь та нічим не обмеженою самостійністю різних наділів, у минулому королівських ленів" [6, с. 235]. Феодальною була Німеччина і, особливо, Франція, які вже до кінця XII ст. являли собою, у кращому випадку, об'єднання наділів, німецьку спілку дрібних та великих феодальних володінь, між якими утворилася нетривала силова рівновага.

На переконання Н. Еліаса, феодалізм – це така форма економічних відносин, яка спирається на потужний аграрний клас селянства і жорстко стоїть на заваді комерціалізації чи капіталізації суспільства. Адже "на цьому етапі суспільної зрілості малого або великого земельного наділу вистачало для задоволення усіх повсякденних потреб – від потреб у харчуванні та одязі до забезпечення домашнім приладдям, отже, поділ праці та обмін між віддаленими одна від одної областями були практично загальмовані" [6, с. 138]. Навіть один з найбільш послідовних прихильників "культурологічної" аргументації О. Шпенглер послуговується концептом "феодалізм" саме для того, щоб відтінити капіталістичне суспільство, а відтак підкреслити історичне значення революційного прориву, здійсненого "третім станом" – "буржуа", який і наблизив західноєвропейську культуру до завершальної фази історичного поступу – цивілізації.

Таким чином, за деякими представниками цивілізаційної парадигми, застосування поняття "феодальне суспільство" для протиставлення його "капіталістичному" не суперечить його тлумаченню як соціально-політичної моделі. Інакше кажучи, основу концептуалізації поняття "феодалізм" чи "феодальне суспільство" становить як соціально-політичний, так й економічний смисли, які не втратили своєї актуальності й донині. Хоча цим маркером, переважно, послуговуються прихильники економічного детермінізму. Так, деінде сучасний дискурс оперує таким терміном, як "неофеодалізм", який пов'язується не так з процесом децентралізації влади у вигляді створення окремих суспільно-політичних та економічних одиниць, як зі створенням гігантських фінансових монополій, наприклад, потужних транснаціональних корпорацій, які суттєво впливають як на національні господарства, так і на становлення "глобальної капіталістичної світоєкономіки" [7].

На особливу увагу заслуговує виділення окремими авторами станово-класового суспільства як окремої моделі суспільного поступу у її протиставленні "цивілізаціям техногенно-міського типу". Така позиція є цілком слушною, втім, лише за умови абсолютної негати виробничого критерію у соціальному структуруванні суспільства.

Справді, за станової стратифікації суспільств, яка існувала досить тривалий період, економічна природа соціальних класів та майнова нерівність між ними була знівельованою. В історії станових суспільств нерідко траплялися випадки, коли деякі вельможні пани були набагато заможнішими від своїх верховних сюзеренів, які все одно володіли найвищими суспільними привілеями, зокрема привілеєм абсолютної влади. Невипадково, ще Г. В. Ф. Гегель зауважував, що поділ суспільства на "стани" в ієрархічній упорядкованості є цілком природним, оскільки в основу станової диференціації закладена не так майнова нерівність, як нерівність у майстерності, і навіть в інтелектуальній та моральній

культурах, що свідчить про його становий снобізм. Пізніше таку думку поділятиме і нідерландський філософ, дослідник культури Й. Хейзинга, який відзначає, що у середньовічній Європі поняттю "стан" надавалася не тільки вища цінність, воно мало більш широкий зміст. Адже у ті часи будь-яка спілка, будь-яке заняття, будь-яка професія розглядалися як окремий стан, і поряд з поділом суспільства на три стани існував його поділ і на дванадцять станів, з чого автор робить висновок, що стан є становищем, певним соціальним ладом (*ordo*), і за цими термінами стоїть думка про Богом створену дійсність [8]. Й. Хейзинга також стверджує, що з точки зору середньовічної свідомості, кожна соціальна група займає встановлену Богом онтологічну нішу, відображає певний орден всесвіту, такий же істотний і такий же ієрархічно важливий, як і небесні Престоли та Корони. При цьому поняття *ordo* у Середні віки охоплювало багато категорій – від стану у сучасному розумінні цього поняття до перебування у шлюбі, поряд із збереженням цноти, і навіть перебування у стані "гріха". Стани поділялися не тільки на осіб, які присвятили себе служінню Церкві – стани священників, дияконів, чернечі та лицарські ордени, а також існували стани "хліборобів", "кравців", "кухарів". Кожен зі станів був означений окремим кодексом поведінки та наділений окремою соціально-корисною функцією чи соціальною роллю, яка не завжди була прив'язана до виробничої сфери. Разом з тим категорія "стану" підкреслювала існування встановленої законом нерівності людей у вигляді системи соціальних привілеїв, яка не обов'язково була зумовлена економічною нерівністю.

Формування класового суспільства безпосередньо пов'язане з історичними фактами розподілу праці, інститутом приватної власності та соціальною нерівністю щодо привласнення продуктів "суспільно-виробленої праці". Тому поняття класу є, головним чином, соціально-економічною категорією. Невипадково у соціальній теорії воно буде реанімовано майже одночасно з апогеєм промислового капіталізму, його розширенням виробництвом та політичними корелятами, що знайде своє вираження в історико-матеріалістичному вченні К. Маркса. Зосередивши головний теоретичний інтерес на дослідженні генези промислового капіталізму німецький економіст доводив, що кожній суспільно-економічній формації відповідає своя класова структура, зумовлена історичною формою власності на засоби виробництва, безпосередньою участю соціальних груп у виробничому процесі. За цим критерієм економічно значущими класами за рабовласницького суспільства є рабовласники та раби, за феодального – феодала та селяни-кріпаки, за капіталістичного – буржуазія та пролетаріат [5].

Феномен станово-класового чи станового суспільства має досить вузькі хронологічні межі та є найбільш дотичним до суспільств традиційно-аграрного типу. В його основу покладено систему нерівномірного розподілу влади та соціальних привілеїв між окремими соці-

альним групами – станами або кастами, зумовленого нерівністю їх політико-правових та економічних статусів, відсутністю розширеного виробництва. Разом з тим, станове суспільство є класовим у тому розумінні, що воно розподілене на соціальні групи – класи, що визначаються їх місцем в усталеній системі суспільного виробництва, головним чином, за їх відношенням до засобів виробництва, ролі в організації трудового процесу, а також способом отримання та розмірами частки суспільного багатства. За винятком первісних суспільств, усі суспільства є класовими. Проте не всі класові суспільства є становими, тобто передбачають розгалужену систему соціальних привілеїв, наприклад, суспільства сучасного типу. Їх маркування як суспільств "модерних, техногенно-міських у вигляді індустріальної макроцивілізації об'єднаного людства", їх класову структуру важко не помітити. І "модерне", і "постмодерне" суспільство є класовим, хоча воно вже давно позбулося, за влучним висловленням О. Г. Шпенглера, "засилля крові та традицій" [1].

Іншими словами, основою класової диференціації суспільства є економічний критерій та нерівність у власності на засоби виробництва, тоді як станова модель насамперед базується на соціально-правовій дискримінації. Відтак, станово-класову модель суспільства доцільніше розглядати не як "стадію цивілізаційного розвитку", а саме як історичний тип соціальної структури, поряд із некласовим (первісним) та класовим суспільствами. Станово-класова модель соціальної структури релевантна феодальній чи аграрній (доіндустріальній формації), яка формується під безпосереднім впливом чітких уявлень про права та обов'язки людей залежно від їх належності до того чи іншого ступеня соціальної ієрархії.

З настанням промислового капіталізму розпочнеться процес знищення жорсткої ієрархії, ідеологічно-правове нівелювання класових розбіжностей, яке набуде ще більшої інтенсивності за постіндустріалізму чи постмодерного суспільства, оскільки, на відміну від аграрно-феодального, отже, станово-класового суспільства, капіталізм зацікавлений не так у відтворенні соціальної структури (яка для нього не є принциповою), як у постійному відтворенні його власного – капіталістичного способу виробництва, через що станова ієрархія втратить будь-яку доцільність. Між тим, зміцнення і подальший розвиток капіталізму, набуття ним егалітарно-правового та інформаційно-техногенного, постіндустріального характеру не знищать соціального розшарування та майнової нерівності. Класове суспільство є дотичним як до "аграрно-традиціоналістського суспільства" та "техногенно-міського" індустріалізму, так і до "високорозвиненого техногенно-інформаційного постіндустріалізму".

Класовий підхід знайшов своє широке застосування у працях сучасних дослідників, зокрема у соціальному вченні французького філософа А. Турена, за яким постіндустріальне суспільство – це

головним чином класове суспільство із глибокими соціальними конфліктами, які виникають між панівними елітами, технократами та робітничим класом. Дослідник переконаний: криза у соціальній та культурній сферах є настільки важкою, що вона може призвести до фатальних суспільних наслідків. З одного боку, таке суспільство є більш активним та мобільним, краще організованим, здатним створювати більш ефективні моделі управління, з іншого, – воно є небезпечно волонтаристським порівняно з попередніми формаціями, оскільки створює різноманітні осередки у вигляді соціальних рухів – політичних, економічних, релігійних, етнічних тощо, які надають конфліктам ще більшого загострення. У такій ситуації соціально-протестні настрої можуть вибухнути у будь-якому місці та у будь-який час. Тому твердження про зникнення в постіндустріалізмі пролетаріату як соціального класу є радше міфом, ніж реальністю. Насправді, соціально-економічні негаразди сучасного суспільства, "групові" конфлікти – як традиційні (між класом виробників та класом власників), так і новітні – національні, вікові, гендерні та т.п. продовжують визначати соціальне сьогодення, зокрема реалії так званих постіндустріальних країн [9].

З великою долею скепсису А. Турен ставиться до "бодіярівського" розуміння постіндустріальної формації як консуматорного суспільства, яке характеризується небувалим збільшенням споживачтва, присмерком виробництва та інтересу до роботи. На переконання французького філософа, усі ці характеристики є фіктивними. Як і раніше, в умовах постіндустріалізму економічне зростання залежить від матеріального виробництва, через що сучасний пролетаріат і досі є осередком соціального конфлікту. Проте у нинішньому "програмованому суспільстві" пролетаріат не є привілейованою рушійною силою, оскільки у сучасній економічній системі окреме капіталістичне підприємство втратило своє панівне становище. У програмованому суспільстві головним конфліктом є не конфлікт відносин власності, а зіткнення індивіда та суспільства у цілому, і формується він у термінах організаційного конфлікту.

На відміну від марксизму, А. Турен заперечує доцільність концепту "експлуатації", яким традиційно визначали відносини між капіталом та працею, і акцентує увагу на понятті "відчуження". Термін "експлуатація" втратив своє об'єктивне значення насамперед через те, що у сучасному суспільстві соціальні конфлікти є більш значущими, ніж економічні. Різниця між сучасним "програмованим" та попереднім індустріальним суспільством полягає в тому, що у ньому соціальний конфлікт визначається вже не рамками фундаментального економічного механізму, а сукупністю усіх соціально-економічних відносин. У такому суспільстві люди є радше відчуженими, оскільки їх зв'язки із соціокультурним життям суспільства мають нав'язаний панівним способом виробництва характер. Разом із тим відчуження є най-

зручнішою для еліт технологією соціального замирення: сучасна "влада" чинить підкуп, маніпулює чи нав'язує конформізм. Таке відчуження ґрунтується на системі залежної участі.

Тому конфлікти у постіндустріальному суспільстві пов'язані саме з цією участю – примусом до усталеної системи виробництва та споживання, соціальних та культурних стереотипів, певного стилю життя, нав'язуванням політичної поведінки. А. Турен зауважує, що постіндустріальне суспільство кероване потужними політико-економічними організаціями, які прагнуть до абсолютного контролю над соціальним життям людей. Загроза постмодерного тоталітаризму має реанімувати провідну політичну роль пролетаріату, яка давно знівельована симулятивною діяльністю профспілок. На глибоке переконання автора, сучасні профспілки перетворилися на економічні проекти, які своєю діяльністю лише зміцнюють усталений суспільний лад [9].

На тому, що культура має соціальну, зокрема класову природу, наполягає німецько-британський філософ К. Маннґайм, позиція якого підтримана багатьма науковцями. Так, в історії формування європейської культури, деякі з них виокремлюють християнський, аристократичний та буржуазний етоси, тобто такі системи цінностей, які зумовлені специфікою соціоструктурної архітектоніки.

Яскравим прикладом соціології культури як описового аналізу впливу специфіки соціальної структури суспільств на їх культуру є наукові ідеї польської дослідниці М. Оссовської, яка стояла у витоків так названого морально-етичного звороту у суспільствознавстві, пов'язаного з усвідомленням першочергової ролі еліт у формуванні європейської культури та її цінностей. Науковий інтерес М. Оссовської зосереджено, головним чином, на розкритті ідеологічного та історичного впливу аристократії, а потім і буржуазії на формування "західної" традиції. Особливу увагу автор приділяла змалюванню аристократично-дворянського етосу, який, на її думку, набував різних форм вираження або історичних метаморфоз – від давньогрецького аристократа-воїна до англійського джентльмена. Так, у праці "Лицар та буржуа. Дослідження історії моралі" М. Оссовська чітко формулює ідею про принципову відмінність кожної з форм європейського аристократизму. Втім, у давньогрецькому, середньовічному та абсолютистському аристократичних етосах вона знаходить спільні стандарти, які утворюють загальний зміст поняття "шляхетність", зокрема імперативи "честі" та нехтування життям заради суспільних ідеалів [10].

Не менш відомим дослідженням щодо впливу дворянсько-аристократичного стану, його культури на розвиток західноєвропейських суспільств, є доробок Н. Еліаса, що знайшло відображення у його працях "Про процес цивілізації. Соціогенетичні та психогенетичні дослідження" та "Придворний світ". Генезу європейської культури він, як і більшість дослідників, пов'язує із функціонуванням двох істо-

ричних інституцій "західного" суспільства – середньовічним васальним лицарством та придворним світом (*monde*) епохи Абсолютизму, отже, з аристократично-дворянськими стратами (від лат. *stratum* – прошарок, верства). Н. Еліас ґрунтовно аналізує структуру та модальності придворної культури, зміст якої редукує до двох головних чеснот – імперативів люб'язності та раціональності у сенсі емоційно-душевного відчуження, тверезого розрахунку та жорсткого самоконтролю.

За Н. Еліасом, розвиток інституції дворянства сприяв небувалому розвитку поведінкової культури, ознаменованому процесом стандартизації чи "кондиціонування" чуттєвості та афектів. Головний дослідницький інтерес науковця обертатиметься навколо "стандартів", пов'язаних з підвищенням порогу почуттів неприємного та ганебного. У виникненні почуття фізіологічної відрази останній вбачатиме початок "процесу цивілізації" як такого. На думку вченого, найвищого розвитку культурні стандарти набувають за часів європейського Абсолютизму, тобто в умовах формування суспільств із високорозвиненою, централізованою соціальною організацією. На глибоке переконання автора, створенню та підтримці "високих культурних взірців" сприяє потужна соціально-економічна залежність між людьми, зокрема залежність дворянських еліт від верховного сюзерена, формування міцних соціальних зв'язків (груп) із високим ступенем суспільного контролю [6].

У багатьох постсучасних джерелах все частіше вказується на історичну відносність будь-яких класових ідеалів, зокрема на втрату ними суспільної значущості, особливо в умовах постіндустріальної формації, соціальна структура якої демонструє чималу культурну уніфікацію та індиферентність (масовизацію). Ідея щодо культурної значущості еліт у тому розумінні, що їх деградація позначається на деградації усього суспільного організму, об'єднає усіх прихильників цивілізаційної парадигми.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що найбільшу заангажованість "класовим питанням" у сучасному суспільствознавстві демонструють представники "соціології культури" (М. Вебер, К. Маннгейм, Н. Еліас, Е. Фукс, М. Оссовська), які пов'язують його з тематикою ціннісного внеску тих чи інших соціальних страт у культуру відповідних їм суспільств, або з питанням кризи культурної традиції як на рівні сучасних націй, так і на рівні їх "еліт".

У процесі визначення соціоструктурних детермінант формування західноєвропейського культурного простору з'ясовано, що будь-яка система цінностей переважно є продуктом групових (класових) інтересів. Таке положення поділяють ряд видатних соціологів та культурологів ХХ ст., зокрема фахівець з питання генези дворянсько-аристократичної культури Н. Еліас та дослідник буржуазної моралі М. Вебер. Адже, як відомо з історії розвитку західноєвропейської соціальної культури, в ній чітко можна виокремити культуру манер, засновану на

принципі економії (стримування афектів), та культуру таких моральнісних чеснот, як імператив заощадливості та працелюбства.

Проблема сучасної культури, зокрема західного світу, є досить дискусійною і полягає у тому, що з процесом соціоструктурної трансформації його суспільств відбуваються важливі зміни у їх культурних парадигмах, які співвідносні з дефіцитом культури як у соціальному, так і національному вимірах. Проблематика подальших досліджень буде пов'язана з розглядом масовізованого суспільства та його впливом на культуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шпенглер О. Закат Европы / О. Шпенглер ; сост. Р. А. Гальцева // Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. — М. : Политиздат, 1991. — Т. 2. — С. 23–69.
2. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер ; пер. с нем., сост. и общ. ред. Ю. Н. Давыдова. — М. : Прогресс, 1990. — 808 с. — (Социологическая мысль Запада).
3. Кримський С. Б. Цивілізаційний розвиток людства / С. Б. Кримський, Ю. В. Павленко. — К. : Фенікс, 2007. — 316 с.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; пер. с англ. В. Л. Иноземцева. — М. : Academia, 2004. — 788 с.
5. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / К. Маркс ; пер. с нем. И. И. Скворцова-Степанова. — М. : Политиздат, 1978. — Т. 1. — Кн. 1., 1978. — 907 с.
6. Элиас Н. О происхождении цивилизации. Социогенетические и психогенетические исследования / Н. Элиас ; пер. с англ. А. М. Руткевич. — М. ; СПб. : Унт-ская книга, 2001. — Т. 1. — 332 с.
7. Валлерстайн И. После либерализма / И. Валлерстайн ; пер. с англ. М. М. Гурвица, П. М. Кудюкина, П. В. Феденко. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 256 с.
8. Хёйзинга Й. Осень Средневековья : соч. в 3-х т. / Й. Хёйзинга ; пер. с нидерланд. ; вступ. ст. и общ. ред. В. И. Уколовой. — М. : Прогресс-Культура, 1995. — Т. 1. — 416 с.
9. Турен А. Возвращение человека действующего. Очерк социологии / А. Турен ; пер. с фр. Е. А. Самарская. — М. : Научный мир, 1998. — 204 с.
10. Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследование по истории морали / М. Оссовская ; пер. с польск. и общ. ред. А. А. Гусейнова. — М. : Прогресс, 1987. — 528 с.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2016.

Ishchenko O. Social and structural dependence of European cultural tradition.

Background. The article is devoted to the issue of social representation of cultural traditions in terms of social and structural transformations, including the specifics of culture during the transition from caste to class society.

The ***aim*** of the article is to highlight social and cultural correlates of historical transformation of European cultural tradition.

Materials and methods. The study used the following methods: historical, structural and functional, comparative.

Results. Attention is focused on differentiating the concepts of "social state" and "social class". The meaning of "feudalism" has been considered in details and clarified. It has been noted that the representatives of civilizational paradigm consider "feudal society" in the system of contrasting its to the "capitalist" one which includes both social and political, and economic meaning. Thus, this term is used mainly by the supporters of economic determinism. It has been proved that "Western" society has two main phases of social and structural development that meet caste-class and social class models. The basis of social class differentiation is inequality in mental and intellectual, values and moral culture, behaviors, social privileges system, not necessarily caused by economic inequality, while class society provides social inequalities associated with the institution of private property and division of labor. It has been clarified that economic criterion and inequality in ownership of the means of production is the basis of class differentiation. So, caste-class model of society should be considered as a historical type of social structure along with the ancient, "modern" and "postmodern" societies. The authors noted that the content of caste-class model of social structure is a clear view on the rights and responsibilities of people depending on their degree of belonging to a social hierarchy.

Conclusion. By determining social and cultural determinant of Western cultural space it has been found that any system of values is mainly the product of group (class) interests. With the development of capitalism social class hierarchy will lose its significance while the social and class differentiation will stay. Moreover, under conditions of postmodern societies, as the majority of scientists say, we can observe leveling the established class contradictions, it means the class structure of society, due to the rapid post-industrial movement to gathering in mass.

Keywords: social status, social class, caste and class society, feudalism, capitalism, social stratification of society.

REFERENCES

1. Shpengler O. Zakat Evropy / O. Shpengler ; sost. R. A. Gal'ceva // Samosoznanie evropejskoj kul'tury XX veka: Mysliteli i pisateli Zapada o meste kul'tury v sovremennom obshhestve. — M. : Politizdat, 1991. — T. 2. — S. 23–69.
2. Veber M. Izbrannye proizvedenija / M. Veber ; per. s nem., sost. i obshh. red. Ju. N. Davydova. — M. : Progress, 1990. — 808 s. — (Sociologicheskaja mysl' Zapada).
3. Kryms'kyj S. B. Cyvilizacijnyj rozvytok ljudstva / S. B. Kryms'kyj, Ju. V. Pavlenko. — K. : Feniks, 2007. — 316 s.
4. Bell D. Grjadushhee postindustrial'noe obshhestvo. Opyt social'nogo prognozirovaniya / D. Bell ; per. s angl. V. L. Inozemceva. — M. : Academia, 2004. — 788 s.
5. Marks K. Kapital. Kritika politicheskoy jekonomii / K. Marks ; per. s nem. I. I. Skvorcova-Stepanova. — M. : Politizdat, 1978. — T. 1. — Kn.1., 1978. — 907 s.
6. J Elias N. O proishozhdenii civilizacii. Sociogeneticheskie i psihogeneticheskie issledovanija / N. J Elias ; per. s angl. A. M. Rutkevich. — M. ; SPb. : Unt-skaja kniga, 2001. — T. 1. — 332 s.
7. Vallerstajjn I. Posle liberalizma / I. Vallerstajjn ; per. s angl. M. M. Gurvica, P. M. Kudjukina, P. V. Fedenko. — M. : Editorial URSS, 2003. — 256 s.
8. Hjojzinga J. Osen' Srednevekov'ja : soch. v 3-h t. / J. Hjojzinga ; per. s niderland. ; vstup. st. i obshh. red. V. I. Ukolovoj. — M. : Progress-Kul'tura, 1995. — T. 1. — 416 s.
9. Turen A. Vozvrashhenie cheloveka dejstvujushhego. Ocherk sociologii / A. Turen ; per. s fr. E. A. Samarskaja. — M. : Nauchnyj mir, 1998. — 204 s.
10. Ossovskaja M. Rycar' i burzhua. Issledovanie po istorii morali / M. Ossovskaja ; per. s pol'sk. i obshh. red. A. A. Gusejnova. — M. : Progress, 1987. — 528 s.